

بررسی برنامه درسی پنهان: دیدگاه دانشجویان کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز

خدیجه بذرافکن^۱، نازنین کیان مهر^۲

چکیده

مجموعه تجاربی که فراگیران در نظام آموزشی کسب می کنند، محدود به برنامه درسی آشکار نیست و عوامل دیگری در قالب برنامه درسی پنهان، در شکل گیری یادگیری های دانشجویان نقش قابل توجهی دارند. این تحقیق با هدف شناسایی عوامل شکل دهنده برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز صورت پذیرفت. جامعه آماری این مطالعه کیفی که با روش تحلیل محتوا صورت گرفت، کلیه دانشجویان کارشناسی بخش ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز بود. نمونه مورد نظر شامل ۱۳ نفر از دانشجویان هر چهار سال بود که با استفاده از روش نمونه گیری هدفمند از نوع گلوله برفی انتخاب شدند. جهت دستیابی به تایید پذیری، داده های خام و کلیه ی یادداشت ها، اسناد و موارد ضبط شده، ثبت گردید و مجددا مورد بازبینی قرار گرفت. یافته ها نشان داد، مولفه های برنامه درسی پنهان شامل نگرش به رشته، نگرش به اساتید، ارتباط بین دانشجویان، دیدگاه جنسیتی، روابط بین تشکل ها و قومیت ها، امکانات و روش تدریس می باشد که در سطح مطلوبی قرار نداشت. در نهایت با توجه به یافته ها پیشنهاداتی ارائه شد.

واژه های کلیدی: برنامه درسی پنهان، دانشجویان کارشناسی، کشاورزی.

^۱ دانشجوی دکتری بخش ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز

^۲ دانشجوی دکتری بخش ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز

مقدمه

آموزش عالی کشاورزی به دلیل تغییرات سازنده در رفتار دانشجویان در بعد دانشی، بینشی و مهارتی و شکل دهی قابلیت های عمومی و تخصصی یا حرفه ای مورد نیاز سرمایه گذاری قابل ملاحظه ای به شمار می رود. دستیابی به اهداف مورد انتظار از آموزش عالی کشاورزی نیازمند مولفه های مختلفی است. یکی از این مولفه ها عبارت است از برنامه ریزی آموزشی و توسعه برنامه های درسی که به موجب آن سازماندهی محتوا و گزینش و اجرای راهبردهای یاددهی - یادگیری ممکن می شود (Phipps, ۲۰۰۸).

آیزنر، در تعریف برنامه درسی می گوید، برنامه درسی عبارت است از یک سلسله وقایع آموزشی طراحی شده که به قصد تحقق نتایج آموزشی برای یک یا چند فراگیر پیش بینی شده است. وی برنامه درسی موجود در اماکن آموزشی را به سه دسته صریح، پنهان و پوچ دسته بندی نموده است. منظور از برنامه درسی رسمی، فعالیت های برنامه درسی هستند که نظام آموزشی آن ها را به طور رسمی اعلام می کند و در بسیاری از موارد در قالب کتا های درسی در مدارس و مراکز آموزش عالی تدریس می شود. هرگاه نظام برنامه ریزی درسی برخی از مفاهیم و مسائل را عملاً در برنامه های درسی یا کتب درسی با سن عقلی فراگیران متناسب و برای آنها قابل فهم نباشد، برنامه درسی پوچ می نامند. برنامه درسی پنهان، به تاثیر پذیری و تغییرات حاصل از غوطه وری یادگیرنده ها در محیط آموزشی اشاره دارد که خود بیانگر تاثیر ضمنی برنامه درسی است. تجربه های یادگیری که بدینوسیله حاصل می شود، عمدتاً در قالب مجموعه ای از انتظارات و ارزشها تبلور یافته و کمتر معطوف به حوزه دانستنی ها و یا شناخت می شود (مهرمحمدی، ۱۳۸۴). به عبارت دیگر برنامه ی درسی پنهان اجماًلاً به مجموع های از یادگیری ها درن ظام آموزش عالیاً طلاق می شود که در بستر فرهنگ حاکم بر محیط آموزشی (دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی) و بدون آگاهی اعضای هیأت علمی و دانشجویان برای دانشجویان حاصل می شود. دکله (Dekle, ۲۰۰۴) برنامه درسی پنهان را شامل دانش، اعتقادات، نگرشها، رفتار و قوانینی می داند که دانش آموزان هم به صورت قصد شده و هم به صورت قصد نشده در خود درونی می کنند.

اسکلتون (Skelton, ۲۰۰۵) معتقد است که برنامه درسی پنهان مجموعه ای از پیام های مربوط به دانش، ارزش ها، هنجارهای رفتاری و نگرش هایی است که یادگیرنده در طول فرایندهای آموزشی به طور ضمنی تجربه می کند. این پیام ها ممکن است ضد و نقیض، غیرخطی و تاکیدی باشد و هر یادگیرنده ای آنها را به شیوه ای خاص کسب کند. مهرام (Mahram, ۲۰۰۶) تحقیقی با هدف بررسی نقش مولفه های برنامه درسی پنهان در هویت دانشجویان در دانشگاه فردوسی مشهد انجام داد. در این مطالعه مولفه های استاد، دانشجو، مکان فیزیکی، روش تدریس، ارزشیابی، محتوا و قوانین و مقررات از جمله عوامل برنامه درسی هستند که نقش آنها در کاهش هویت ملی دانشجویان بررسی شده است. طبق یافته های تحقیق هویت علمی در میان دانشجویان مورد مطالعه به گونه ای معنا داری کاهش یافته است و در این زمینه مولفه های درسی پنهان نقش اساسی داشته اند.

مصلی نژاد و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه ای تحت عنوان تجربه دانشجویان در زمینه برنامه درسی پنهان دریافتند که این برنامه شامل عواملی چون دیدگاه های ارزشی اساتید، مدیریت خطاها، تعارضات فرهنگی و ارزشی، الگو بودن اساتید، تعامل و یادگیری و سپس روتین گرایی را می توان نام برد. نتایج تحقیقات تقوایی یزدلی و همکاران (۱۳۹۲) نشان داد میانگین جایگاه برنامه درسی پنهان بالاتر از حد متوسط بود، همچنین بین دیدگاه دانشجویان در مورد جایگاه برنامه درسی پنهان تفاوت معناداری وجود نداشت.

صفایی موحد و باوفا (۱۳۹۲) در تحقیق خود عوامل شکل دهنده برنامه درسی پنهان را شامل انعطاف برنامه درسی، آزادی نسبی دانشجویان در انتخاب اساتید، انعطاف شیوه ارزشیابی، پروژه پایان نامه یا رساله، پررنگ تر شدن حضور نهادهای سیاسی در دانشگاه، تنوع قومی و طبقاتی، اختلاط جنسیتی، گفتمان علم اندوزی، جایگاه متفاوت رشته های دانشگاهی و پایگاه اجتماعی مؤسسات مختلف آموزش عالی دانستند.

با توجه به تاثیر برنامه درسی پنهان بر یادگیری و تغییر رفتار دانشجویان و عدم شناخت و مطالعه کافی در این زمینه، این تحقیق با هدف شناسایی عوامل شکل دهنده برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز شکل گرفت.

روش تحقیق

این مطالعه کیفی با روش تحلیل محتوا صورت گرفت. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه دانشجویان کارشناسی سال اول، دوم، سوم و چهارم بخش ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز می باشد. نمونه مورد نظر شامل ۱۳ نفر از دانشجویان هر چهار سال بود که با استفاده از روش نمونه گیری هدفمند^۲ از نوع گلوله برفی^۴ انتخاب شدند. نمونه شامل افراد از هر چهار سال، هر دو جنسیت و هم خوابگاهی و هم ساکن شیراز بودند. جهت گردآوری داده ها از روش مصاحبه عمیق استفاده شد. جهت دستیابی به تایید پذیری، داده های خام و کلیه ی یادداشت ها، اسناد و موارد ضبط شده، ثبت گردید و مجدداً مورد بازبینی قرار گرفت. جهت تحلیل داده ها از روش کدگذاری استفاده گردید.

یافته ها و بحث

با تحلیل داده های خام موجود (متن های مصاحبه)، مفاهیم مشخص گردیدند. در مرحله کدگذاری با روش تحلیل سطر به سطر^۵، داده ها مورد بازنگری قرار گرفتند و طی این مرحله ۷ مفهوم (شامل نگرش به رشته، نگرش به اساتید، ارتباط بین دانشجویان، دیدگاه جنسیتی، روابط بین تشکل ها و قومیت ها، امکانات و روش تدریس) از داده ها، استخراج گردید. در جدول ۱ نتایج حاصل از کدگذاری آمده است.

- نگرش به رشته

مصاحبه با کنشگران نشان داد یکی از عوامل شکل دهنده برنامه درسی پنهان، نگرش دانشجو و جامعه به رشته آنان است. نتایج مصاحبه نشان داد که دانشجویان نگرشی منفی به رشته خود دارند، همچنین آنها معتقد بودند که نگرش جامعه هم به این رشته منفی است. برای نمونه یکی از دانشجویان بیان داشت " فکر می کنید کشاورزی چیه؟ پوکیده تر از این رشته نیست!" همچنین یکی دیگر از آنان ناراحتی خود از دیدگاه جامعه به رشته خود را اینگونه بیان کرد " تو جامعه میگن رشته ات چیه؟ میگیم کشاورزی، میگن برو که بیکاری، بدبخت و ..."

- نگرش به اساتید

یکی دیگر از عوامل شکل دهنده برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان مورد مصاحبه، نگرش دانشجویان به اساتید بود. مصاحبه ها نشان داد که دانشجویان نگرش نسبتاً منفی به رفتارهای برخی از اساتید دارند برای مثال در این خصوص آنان بیان داشتند "نگاه به دانشجو مثل برده است... اساتید زیاد خودشون رو بزرگ می بینند... حرف هایی که میزنن عمل نمی کنن، میان میگن باید احترام بذاریم ولی خودشون عمل نمی کنن... سرکلاس آدم رو تحقیر می کنن... استادای کشاورزی خوبن ندیدم توهین کنن"

- ارتباط بین دانشجویان

ارتباط بین دانشجویان به عنوان عامل دیگر شکل دهنده برنامه درسی پنهان توسط دانشجویان نام برده شد. این ارتباط در دو سطح یعنی ارتباط دانشجویان کارشناسی با هم و ارتباط بین دانشجویان کارشناسی و تحصیلات تکمیلی بیان شد. نتایج مصاحبه ها بیانگر آن بود که ارتباط دانشجویان کارشناسی باهم و همچنین ارتباط دانشجویان کارشناسی با دانشجویان تحصیلات تکمیلی در سطح ضعیفی می باشد. در خصوص ارتباط بین دانشجویان کارشناسی یکی از کنشگران گفت "هیچ کدوم از سال بالایی هامونو نمی شناسم، فقط دوتاشون رو تو تربیت بدنی دیدم، سال پایینی ها هم که اصلاً دیگری بیان کرد" بعضی ورودی ها باهم خوبن بعضیا نه.. مثلاً ورودی ما باهم خوب نیستن چند دسته شدن، سایه همو با تیر می زنن ولی سال دومی ها خیلی خوبن" ارتباط بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی و کارشناسی را یکی از دانشجویان چنین توصیف کرد " تا حالا ندیدم گرید درسم بیرون که منو می بینن احوال پرسن کنه و خونگرم باشه... ارتباط با تحصیلات

^۲ Purposive Sampling

^۴ Snowball Sampling

^۵ Line By Line

تکمیلی خیلی کمی. الان اون نشاطی که باید باشه نیست، دانشجویان سال بالاتر خسته شدند و انگیزه ندارند و ارتباط خوبی با سال پایینی ها ندارند. هرچه مقطع میره بالاتر، بی اعصاب تر می شن...

- دیدگاه جنسیتی

دانشجویان مورد مصاحبه در صحبت های خود به دیدگاه جنسیتی موجود اشاره کردند، آنها معتقد بودند که دیدگاه جنسیتی در بین دانشجویان و همچنین اساتید حاکم می باشد، برای نمونه یکی از آنها بیان نمود "برخی از استادها واقعا با دختران لج هستند..." دیگری بیان کرد "... مثلا اگه به همکلاسی پسر سلام بدم ممکنه چه فکرای بیکنه... مرز بین دختر و پسر رو دامن میزنن..." یکی دیگر از کنشگران بیان کرد "دختر و پسر کنار هم می نشینن و در فکر و حال و هوای دیگر هستن و اصلا بحث علمی نیس..."

- روابط بین تشکل ها و قومیت ها

یکی دیگر از عوامل شکل دهنده برنامه درسی پنهان روابط بین تشکل ها و قومیت ها می باشد. نتایج مصاحبه ها نشان داد که روابط خوبی بین تشکل ها و قومیت های مختلف وجود ندارد. برای نمونه یکی از دانشجویان بیان کرد "دانشجویان قشر بندی شده و تشکل های مختلف به جون هم میفتند و این به کلاس هم کشیده می شه... سر کلاس بهم توهین می کنن سر قومیت و مسائل فرهنگی و مذهبی..."

- امکانات

امکانات موجود در دانشکده ها یکی دیگر از عوامل مورد اشاره دانشجویان مورد مصاحبه بود، آنها برخی از امکانات موجود را خوب قلمداد کردند و نسبت به برخی دیگر موضع داشتند برای مثال یکی از آنها گفت "دستگاه اورهد چیه؟ خیلی بدم میاد ازش نورش زیاده، نوشته هاش کوچیکه... سرعت وای فای ضعیفه، فقط جلوی اتاق فلانی وای فای میده... کامپیوترها کم هستند و اکثرا خراب... صندلی ها خشکن... ولی فضای دانشکده خیلی خوبه، سرسبزه ولی بکار گرفته نمی شه..."

روش تدریس

مصاحبه شوندگان به روش تدریس اساتید نیز اشاره داشتند و آن را عامل مهمی در انگیزه و یادگیری نام بردند. آنان بیان داشتند که استفاده از روش های سنتی و متکلم وحده بودن یا استفاده از وسایل قدیمی کمک آموزشی کارایی لازم را ندارد و باعث از بین رفتن انگیزه مخاطبان برای یادگیری می شود. برای نمونه آنان بیان کردند "من نمی دونم آخه استادی که میاد از روی پاورپینت میخونه نیگه ما خوابمون میگیره... خیلی وقتا خود من حواسم نیس، بچه ها هم که با گوشیشون گیم میزنن، شب امتحانم یه نگارو جزوه میندازن... بعضی استادها علاقه خاصی به اورهد دارن خب متنش پیدا نیس ما هم هر چی استاد میگه مینویسیم... به نظر من که باید بچه ها رو درگیر کرد مثلا مناظره یا کلاس صحرائی خوبن..."

جدول ۱- نتایج تحلیل داده ها بر اساس کدگذاری

مفهوم	نمونه گزاره
نگرش منفی به رشته	" فکر می کنید کشاورزی چیه؟ بوکیده تر از این رشته نیست"
نگرش منفی به اساتید	"نگاه به دانشجو مثل برده است... اساتید زیاد خودشون رو بزرگ می بینند"
ارتباط ضعیف بین دانشجویان	"هیچ کدوم از سال بالایی هامونو نمی شناسم، فقط دوتاشون رو تو تربیت بدنی دیدم، سال پایینی ها هم که اصلا... تا حالا ندیدم گرید درسم بیرون که منو می بینن احوال پرسن کنه و خونگرم باشه"
دیدگاه جنسیتی	"... مثلا اگه به همکلاسی پسر سلام بدم ممکنه چه فکرای بیکنه"
روابط متعصبانه بین تشکل ها و قومیت ها	"دانشجویان قشر بندی شده و تشکل های مختلف به جون هم میفتند و این به کلاس هم کشیده می شه."
امکانات ناکافی	"... کامپیوترها کم هستند و اکثرا خراب... صندلی ها خشکن"
روش تدریس سنتی	"من نمی دونم آخه استادی که میاد از روی پاورپینت میخونه نیگه ما خوابمون میگیره"

نتیجه گیری و پیشنهادها

نتایج این پژوهش نشان داد که مولفه های برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان کارشناسی رشته ترویج و آموزش کشاورزی شامل نگرش به رشته، نگرش به اساتید، ارتباط بین دانشجویان، دیدگاه های جنسیتی، روابط بین تشکل ها و قومیت ها، امکانات و روش تدریس می شود، که این نتایج تا حدودی با یافته های مصلی نژاد و همکاران (۱۳۹۲) و تقوایی یزدلی و همکاران (۱۳۹۲) مطابقت دارد. یافته های این پژوهش حاکی از آن بود که مولفه های برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان در وضعیت مطلوبی قرار ندارد که این یافته با نتایج بیان فر و همکاران (۱۳۸۹) مطابقت دارد. نتایج نشان داد که دانشجویان معتقد بودند که اساتید از روش های تدریس سنتی استفاده می کنند. از آنجایی که استاد به عنوان آسان ساز فرایند آموزش و رشد ویژگی های شناختی، عاطفی و رفتاری دانشجویان تلقی شده، باید در انتخاب شیوه های تدریس به اثرات تربیتی و اجتماعی آن نیز توجه داشته باشد. با به کارگیری روش های آموزشی فعال می توان زمینه ی توسعه مهارت های فردی و اجتماعی و کاهش انزوا و انفعال دانشجویان را در جهت سلامت جامعه فراهم ساخت. در این رابطه پیشنهاد می شود که اساتید از روش های تدریس فعال نظیر مناظره، بحث گروهی، تجربه های شغلی نظارت شده و ... استفاده نمایند. همچنین دانشگاه به طور مستمر کارگاه های روش تدریس برای اساتید برگزار نماید.

یافته های تحقیق نشان داد که دانشجویان وضعیت امکانات دانشکده را نامطلوب ارزیابی کردند. از طرفی موقعیت یادگیری و محیط آن از عوامل بسیار مؤثر در یادگیری است. اگر مجموعه ی عوامل موجود در محیط برای فراگیر برانگیزاننده و قابل درک نباشد، مسأله ای در ذهن او ایجاد نخواهد شد یا در صورت وجود مسأله، فراگیر توانایی حل آن را نخواهد داشت. به هر حال، امکانات محیط آموزشی می تواند در کیفیت و کمیت یادگیری فراگیران مؤثر باشد، بنابراین پیشنهاد می شود که دانشگاه ارتقای امکانات بخش را مد نظر قرار دهد.

از دیگر یافته های پژوهش آن بود که نگرش دانشجویان و جامعه به رشته در سطح مطلوبی نیست. معمولاً موفقیت در هر کاری و رسیدن به هدف نیازمند نوعی نگرش مثبت به آن عمل یا هدف می باشد. در جریان زندگی عوامل مختلفی در تکوین و شکل گیری، یا تغییر نگرش های انسان موثر است (قادری و همکاران، ۱۳۸۱) و نگرش های فرد در دوران مختلف زندگی هماهنگ با محیط اطراف دستخوش تغییر می شود. بیشتر تحقیقات حاکی از آن است که نگرش ها در دوران دانشجویی امکان بیشترین تغییر را پیدا می کنند (کریمی، ۱۳۷۴). بررسی نگرش های افراد در زمینه های گوناگون از این جهت مهم است که به مدیران و مجریان کمک می کند که از طرز تفکر مردم درباره ی موضوع های مشخص آگاه شوند. با توجه به اهمیت نگرش مثبت در موفقیت، پیشنهاد می شود از طرق گوناگون نظیر افزایش فرصت های شغلی رشته، آگاه سازی دانشجویان و جامعه از فرصت های شغلی رشته، فرهنگ سازی از طریق رسانه ها و ... به بهبود نگرش دانشجویان و جامعه نسبت به رشته پرداخته شود.

یافته ها حاکی از آن بود که نگرش دانشجویان نسبت به اساتید چندان مطلوب نیست و همین امر موجب شده تعاملات بین دانشجو و اساتید اثربخش نباشد، وقتی رابطه پایدار و مثبتی بین استاد و دانشجو شکل نگرفته باشد احتمال یادگیری مؤثر و تاثیر کلام و رفتار اساتید در دانشجو کاهش می یابد و به تبع یادگیری به طور کامل اتفاق نخواهد افتاد در این راستا پیشنهاد می شود که کارگاه های مهارت های ارتباطی برای دانشجویان و اساتید برگزار شود و همچنین در آغاز سال تحصیلی در جلسات جداگانه اساتید و دانشجویان با وظایف و مسولیت های خود آشنا شوند. از طرفی برای بهبود روابط بین دانشجویان و تشکل ها پیشنهاد می شود که در آغاز هر سال تحصیلی طی جلسه ای دانشجویان جدیدالورود با سایر دانشجویان آشنا شوند و همچنین در طول سال تحصیلی کارگاه های مهارت های ارتباطی، مدیریت تضاد و تفکر انتقادی برای دانشجویان برگزار شود به این امید که دانشجویان با فراگیری این مهارت ها بتوانند روابط خود را بهتر مدیریت کنند و از نزاع و دلخوری بین آنان کاسته شود.

منابع

- بیان فر، ف.، ملکی، ح.، سیف، ع. ا.، و دلاور، ع. (۱۳۸۹). تبیین اثر برنامه درسی پنهان مدارس بر بازده‌های عاطفی یادگیری در دانش آموزان دوره راهنمایی به منظور ارائه مدل. *مطالعات برنامه درسی ایران*، دوره ۱۷، شماره ۵، ص ۸۵-۵۷.
- تقوایی یزدلی، ز.، رحیمی، ح.، و یزدخواستی، ع. (۱۳۹۲). بررسی برنامه درسی پنهان دانشگاه علوم پزشکی کاشان از دیدگاه دانشجویان. *مجله‌ی توسعه‌ی آموزش در علوم پزشکی*، دوره‌ی ۶، شماره ۱۲، ص ۲۳-۱۴.
- صفایی موحد، س.، و باوفا، د. (۱۳۹۲). عوامل شکل دهنده برنامه درسی پنهان در آموزش عالی ایران: یک مردم نگاری خودنگاشت. *دوفصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، سال ۴، شماره ۷، ص ۵۳-۳۰.
- قادری، ر.، دستجردی، ر.، سروش، ز.، و موهبتی، م. (۱۳۸۱). بررسی عوامل موثر بر نگرش دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند نسبت به رشته پزشکی در سال ۱۳۸۱. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، شماره ۱۰، ص ۵۶-۴۷.
- کریمی، ی. (۱۳۷۴). *روانشناسی تعلیم و تربیت*. تهران: دانشگاه پیام نور.
- محمدی مهر، م. (۱۳۸۴). برنامه درسی نظرگاهها- رویکرد و چشم اندازها. *انتشارات آستان قدس*.
- محمدی مهر، م. (۱۳۹۲). برنامه درسی پنهان و نقش آن در آموزش عالی. *نشریه مطالعات آموزشی، مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ارتش*، سال اول، پیش شماره ۲، ص ۱۰-۵.
- مصلی نژاد، ل.، پرنده‌آور، ن.، و رضایی، ا. (۱۳۹۲). تجربه دانشجویان در زمینه برنامه درسی پنهان: یک مطالعه کیفی. *مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان*، ص ۱۲۴-۱۱۱.
- مهرام، ب. (۱۳۹۲). نقش مولفه‌های برنامه درسی در هویت دینی دانشجویان، مطالعه موردی در دانشگاه فردوسی مشهد، قابل دسترس در <https://rasekhoon.net/article/print/۸۷۲۴۴۸>

- Phipps, L. J. (۲۰۰۸). *Handbook on Agricultural Education in Public Schools*. Sixth Edition. NY: Delmar Learning.
- Skelton, A. (۲۰۰۵); *Studying Hidden Curriculum: Developing a Perspective in The Postmodern Insights; Curriculum Studies*.
- Dekle, Dawn (۲۰۰۴); "The Curriculum the Met curriculum: Guarding the Colden Apples of University Culture"; *phikapp phi forum*, Vol. ۸۴, No. ۴.